

ed. by Andrew J. Turner, James H. Kim On Chong-Gossard and Frederik Juliaan Vervaeke. – Leiden; Boston, 2010. – 439 p.

13. Reinhold M. From Republic to Principate. A historical commentary on Cassius Dio Roman history Books 49-52 (36-29 B.C.) / M. Reinhold. – Atlanta: Scholars Press, 1988. – 261 p.

14. Wallinga T. Ambitus in the Roman Republic / T. Wallinga / *Revue internationale des droits de l'antiquité*. – 1994. – № 41. – P. 411-446.

15. Yakobson A. Traditional political culture and the people's role in the Roman republic / Alexander Yakobson // *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*. – 2010. – Bd. 59, H. 3. – P. 282-302.

References:

1. VASIL'EV, A.V. (2014) *Magistratskaya vlast' v Rime v respublikanskuyu epokhu: tradicii i innovacii*. Abstract of unpublished thesis (Ph.D.). St. Petersburg.

2. KARETIKOVA, V.A. (2007) Ambitus: nelegitimnye metody bor'by za magistraturu v Rimskoj Respublike. *IVS ANTIQUUM. Drevnee pravo*, № 20, p. 114-124.

3. KARETIKOVA, V.A. (2011) Homines novi: problema dostupa k konsulatu v I v. do n.e. *Problemy istorii, filologii, kul'tury*, № 1 (31), p. 3-10.

4. MAHLAYUK, A.V. et al. (2014) *Kassij Dion Kokkeyan. Rimskaja istorija. Knigi LI-LXIII*. SPb.: Nestor-Istorija.

5. KOVAL, A.P. (2015) Diialnist antypompeianskoi opozytsii v Rymi z 66 po 63 rr. do R.H. *Ukrainskyi istorychnyi zbirnyk*, vyp. 15, p. 6-16.

6. KOVAL, A.P. (2016) Pershyi Triumvirat: protses utvorennia ta pochatkovyi etap diialnosti. *Problemy humanitarnykh nauk. Istorija*, vyp. 38, p. 166-179.

7. KOVAL, A.P. (2015) Politychna borotba Hneia Pompeia Velykoho za zatverdzhennia ioho rozporiadzhen na Skhodi v 62-60 rr. do R.H. *Etnichna istoria narodiv Yevropy*, vyp. 46, p.174-180.

8. SWAIN, H., DAVIES M. (2010) *Aspects of Roman history 82 BC-AD 14: a source-based approach*. London and New York.

9. LINDERSKI, J. (1995) Buying the Vote: Electoral Corruption in the Late Republic. In: *Roman Questions. Selected Papers*. Stuttgart, p. 107-114.

10. LINTOTT, A.W. (1990) Electoral Bribery in the Roman Republic. *Journal of Roman Studies*, vol. 80, p. 1-16.

11. MOURITSEN, H. (2004) *Plebs and Politics in the Late Roman Republic*. Cambridge: Cambridge University Press.

12. PINA POLO, F. Frigidus rumor: the creation of a (negative) public image in Rome / Francisco Pina Polo // *Private and Public Lies. The Discourse of Despotism and Deceit in the Graeco-Roman World. Impact of Empire* / Edited by Andrew J. Turner, James H. Kim On Chong-Gossard and Frederik Juliaan Vervaeke, Leiden, Boston, 2010, 439 p.

13. REINHOLD, M. (1988) *From Republic to Principate. A historical commentary on Cassius Dio Roman History Books 49-52 (36-29 B.C.)*. Atlanta: Scholars Press.

14. WALLINGA, T. (1994) Ambitus in the Roman Republic. *Revue internationale des droits de l'antiquité*, № 41, p. 411-446.

15. YAKOBSON A. (2010) Traditional political culture and the people's role in the Roman republic. *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, Bd. 59, h. 3, p. 282-302.

Надійшла до редколегії 17.11.17

O. Rudenko, student

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
Aristotle University of Thessaloniki, Thessaloniki, Greece

THE METHODS OF POLITICAL STRUGGLE IN THE LATE REPUBLIC PERIOD: ON THE MATERIALS OF DIO CASSIUS

The article is dedicated to the analysis of the main methods of political struggle in Late Roman republic based on Dio Cassius' Kokkeianos "Roman history". The change of the main principles of political activities in late Republic are often considered by historians to be one of the reasons of for the decline of the republican system. At this time along with legal traditional methods of political struggle are actively used also both illegal methods and political practices, various manipulations to influence people. Information by Dio Cassius is an object of outstanding scientific value, especially actual for Ukrainian historians of antique world due to some existing problems with translation of a number of books by this author. Here are classified the most common methods, that existed in Roman political life, the problem of using of religious practices in somebody's own interests is shown in detail.

In addition, the examples of both unsuccessful and successful attempts of using force at the Roman Forum, secret conspiracies and the main consequences of such actions are shown, it is mentioned about the sacredness of Roman magistrate. Apart it is also noticed about the method of obstruction that was increasingly used by Roman politics and orators. It is made an attempt to characterize all those methods of political influences, that were not prohibited de jure, at the same time they could counter the established practices or the traditions of roman society. An attention is focused on the positions of Clodius on the beginning of his career.

Key words: Dio Cassius, political struggle, the Roman republic, political practices.

УДК 94(477.46)(=411.16):330.3(045)

<https://doi.org/10.17721/1728-2640.2017.135.4.13>

Ю. Руденко, викл.

Київський кооперативний інститут бізнесу і права, Київ, Україна

ВНЕСОК ЄВРЕЙСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ В СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ТА КУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК ЗОЛОТОНІЩИНИ

Єврейське населення міста Золотоноша зробило значний внесок у соціально-економічний і культурний розвиток краю. Результати діяльності досить переконливі, щоб про це стверджувати. Усі галузі промисловості міста почали розвиватися завдяки підприємливому і професійному підходу єврейських власників до організації виробництва. Новостворені підприємства потребували робочих рук, забезпечили зайнятість жителів міста і приміських сіл. Торгівля і фінансово-кредитна діяльність сприяли розгортанню індустріалізації міста Золотоноші. У статті розглянуто розвиток економіки міста, внаслідок чого з'явилися новобудови, заклади освіти і культури, медичні установи, аптеки. Показано ключові позиції єврейського населення у громадсько-політичному житті краю. Висвітлено стан літератури, архітектури, мистецтва, видавничої справи, які доповнили модернізаційні процеси в місті. Продемонстровано діяльність єврейського населення Золотоноші, серед якого відомі світу науковці, спортсмени, кінорежисери, артисти.

Ключові слова: євреї, Золотоноша, економіка, громадсько-політичне життя, культурний розвиток.

В історії багатьох націй і народів, які мирно співіснують на теренах нашої Батьківщини, чільне місце посідає історія євреїв, як невід'ємної частини історії Української держави. Одним із шляхів глибокого вивчення загальної картини є опрацювання матеріалів окремих регіонів. Особливої уваги заслуговує єврейська історія м. Золотоноші, яке в минулому можна назвати єврейським містечком. Спеціальне дослідження проблеми значно доповнить відому інформацію, дозволить виокремити особливості перебування та діяльності єврейського населення краю.

Значною мірою наше дослідження спирається на праці О. Силки [10], М. Пономаренка [9]. Важлива інфо-

рмація для дослідження нашої теми міститься у хрестоматії з історії Черкащини [8]. Досить актуальними та цікавими є статті електронних ресурсів, зокрема історико-генеалогічної бази даних України Бекет [1, 3, 4]. Потрібно зазначити, що у нинішніх наукових роботах розглядають загальні питання обраної для дослідження теми. Сучасні дослідження відзначаються передусім фаховою відповідальністю. Автори намагаються не тільки вразити читача новими фактами, але й глибоко проаналізувати їх через призму тогочасних політичних, економічних і соціокультурних обставин. До цієї категорії варто віднести працю П.-Р. Маг'очія та

Й. Петровського-Штерна [7]. Продовжуючи їхню роботу, ставимо за мету детальніше розглянути та визначити внесок єврейського населення в соціально-економічний розвиток Золотоніщини, який на сучасному етапі фактично не з'ясований.

Поява євреїв на території України сягає глибокої давнини. Становлячи значну частину етнічного населення Боспорського царства, яке на початку нової ери вело жваву торгівлю зі слов'янськими племенами, вони втікали зі зруйнованого арабами Хорезму та селилися на давньоруських землях. Розширення торгових відносин євреїв і християн сприяло їхньому зближенню. Проживали євреї в містечках, які уособлювали поєднання своєрідного побуту, релігійної та національно-культурної відокремленості єврейської общини. З часом назва містечок стала уособленням провінційності й обмеженості. У XII–XVII ст. відбувається активний розвиток Польського королівства, створюються умови для переселення на українські землі торговців – іммігрантів з європейських держав. Серед них було багато і євреїв, які об'єднувалися в общини. На початку XVII ст. такі общини існували і на Правобережній Черкащині – у Корсуні, Умані. Отримуючи від польського уряду привілеї, що відповідали змісту Маґдебурського статуту, вони поступово змішувалися з євреями, які тут проживали з давньоруських часів. Іммігранти займалися торговими справами, ремісництвом і кредитно-грошовими операціями. Місцеві феодали використовували їх як посередників у торгових справах. На території України в період із середини до початку XX ст. була зосереджена одна третина світового єврейства [8, с. 34].

Євреї переважно проживали в містах. Порівняно з корінним населенням їх була значно більша кількість, тому іудейські громади помітно впливали на соціально-економічний розвиток міст і містечок Черкащини. Єврейський чинник української економіки був настільки настирливий, всюдисущий і невтомний у досягненні своєї мети, що робилися неодноразові спроби стримати його агресивну активність.

Документи засвідчують появу євреїв у Золотоноші в 1576 р. Саме місто тоді було опорним пунктом у війні з монголо-татарами. Золотоноша розміщена на лівобережній дніпровській низовині, а річка Золотоношка ділить місто на дві частини. Це створювало зручне оборонне і географічне положення [4].

Серед козаків, які переселялися із Правобережної України на Золотоніщину, були і хрещені євреї. Нерідко обставини змушували так чинити євреїв, особливо в роки Національно-визвольної війни 1648–1657 рр. Війна проти польських магнатів під проводом Богдана Хмельницького була спрямована і проти євреїв-орендарів і шинкарів. У цей період було знищено десятки єврейських общин. Якраз ця обставина і змушувала втікачів-євреїв, рятуючи своє життя, поповнювати ряди козаків.

Упродовж XVIII ст. євреї відігравали дедалі важливішу роль в економічному житті Золотоніщини. Євреї розвивали торгівлю, переважали на ринках і ярмарках, створювали місцеві промисли, виробляли алкоголь, продавали і перевозили ліс, зерно. Це активізувало контакти між євреями і не євреями, що призвело до розмивання культурних кордонів між представниками інших народів. "Торговля и промысел сего городка жителей состоит в продаже и покупке лавочных изделий, крамных товаров и некоторых мелочей, также кож, сапогов, соли, свежей и вялой рыбы, масла конопляного, дегтю, разных птиц, употребляемых в пищу, и прочего сему подобного, а паче горячаго вина довольно" [6].

Імперський режим планував перелаштувати єврейську громаду на особливу корпорацію, яка відповідала

б вимогам російського "казарменного просвітництва". Іншими словами, мала обв'язки, а не мала прав відмежуватися від інших груп населення. Із цією метою цар Микола I (1825–1855) розповсюдив рекрутчину на євреїв, прагнучи за допомогою армії перетворити їх на слухняних підданих та зобов'язав у єврейських школах навчати учнів читати і писати російською [7, 5].

Масове заселення євреями Золотоноші відзначено в XIX ст. Переважно вони прибували із Польщі та Західної України. У 1865 р. євреї відігравали значну роль в економічному і культурному житті міста. Тоді євреїв було 27 % (1808 осіб) від загальної кількості населення міста.

На початку 80-х рр. XIX ст. комісіями Південно-Західних губерній Російської імперії було проаналізовано кількісний склад єврейського населення та характер його розміщення. Внаслідок дискримінаційної політики уряду, менталітету та традицій євреїв, найбільша їхня кількість проживала в містах. Так, у Золотоноському повіті вони становили до 5 %, у Золотоноші – до 25 %. Це переважно малозабезпечена верства населення, основним заняттям якої було ремісництво і дрібна торгівля. Середній клас їх становили крамарі, шинкарі, кравці, чоботарі.

Під приводом боротьби з єврейським засиллям уряд застосовував правові обмеження для іудейського населення. Одним із найтяжчих було обмеження у виборі та зміні місця проживання. У 1903 р. було видано указ, згідно з яким євреям забороняли придбання нерухомості поза місцем їх проживання. Їм був зовсім закритий доступ до землі [9, с. 34].

Наприкінці 80-х рр. XIX ст. виникли умови для діяльності, яка активно продовжувалась і на початку XX ст. Зокрема у Золотоноші функціонували такі типографії:

- з 1887 р. – типографія Берка Міхеля Гольдберга – черкаського міщанина, яка з 1904 р. перейшла у власність його сина, міщанина Волька Берка Гольдберга (Гольденберга). У доступних нам "Отчетах" Золотоноського земства лише кілька разів (у 1887 та 1893) згадують типографію Б.М. Гольдберга, з якою земство укладало договори на друк спеціальних "бланків для книг" та "оголошень про відкриття складу землеробських знарядь";

- з 1889 р. – типографія Пейсаху Мойсея Лепського та Ізраїля Міхеля Вурмана. У період 1891–1892 рр. ця типографія розташовувалась у будинку Гайдівської, у 1892–1897 рр. – у будинку Шефтеля, і лише з 1898 р. отримала постійну адресу "Типография П. Лепского и И. Вурмана, соб. Дом". У період з 1898 по 1900 рр. типографія була перепрофільована в літо-типографію. У 1917 р. на україномовних виданнях зазначено "Друкарня Лепського й Вурмана". З 1891 р. власники типографії постійно отримували замовлення на друк звітних матеріалів Золотоноського земства;

- з 1913 р. – типографія Р. Рабиновича та М. Шефтеля. У 1918 р. на україномовних виданнях зазначено "Друк. Рабиновича і Шефтеля" та "Друкарня Рабиновича і Шефтеля";

- з 1914 р. – друкарня (скоропечатная) Сруля Матуса Бурштейна. Ці друкарні стали базою для українського, у значенні регіонального, книгодрукування [10, с. 16–17].

Архівні джерела засвідчують економічні здобутки євреїв і в невеличких містечках повіту. Розглянемо "Список підприємств по містечку Гельмязів на 1916 р.". Серед власників значна кількість євреїв: "Ветряные мельницы: Тринбор Корнилий Ромуальдович, Зарубинский Авраам и Белицкий. Кузнецы: Амлинский Авнер Аврамович, Амлинский Авраам Авнерович, Безруков Павел Евлампиевич, Годэбар Шлема Бенционович,

Шевельчинський Іцко Элевич. Маслобойни: Вольшанский Янкель Мойсеевич, Лозовский Авраам Шулимович, Радзинский Лейзор Гершкович, Гольдинберг Герш Аббович, Гольдинберг Арон Аббович. Шерстечесалки: Компаниец Янкель, Криворук Юдка Шисерович. Просорушки: Самуновский Минаша Мойшев, Слонимский Мордко Аврамович. Медоваренный и мыловаренный заводы: Улицкий Ной" [3].

У місті у XIX – на початку XX ст. проживало багато євреїв. Основним їхнім заняттям була торгівля. Нині про єврейське минуле Золотоноші нагадують старовинні житлові будинки та колишня синагога, зведена в XIX ст. У радянські часи цей іудейський храм, зазвичай, було закрито. Тут перебували різні установи, навіть щось на зразок овочевого магазину. Зараз ця цікава будівля стоїть пустою (хоч і розміщена в самому центрі міста) й потихеньку руйнується.

До початку XX ст. в Золотоноші євреї займали всі ключові позиції. Скрізь відчувалася їхня ділова хватка і підприємливість. У 1912 р. через територію м. Золотоноша було прокладено залізницю Бахмач – Одеса. У 1911 р. М.Я. Мехліс і Г.М. Двоскін побудували чавуно-ливарний і машинобудівний заводи. У 1912 р. всі промислові підприємства міста виробляли продукції на 45 тис. крб., із них більше половини – підприємства М.Л. Мехліса, Г.І. Гендецького, Г.М. Двоскіна. Брати Ярміцькі об'єднали свої приватні майстерні (ливарні, з обробки металу, кузнецькі) із заводом Двоскіна. Разом почали випускати вагонетки для вивезення вугілля із шахт, важелі вантажопідіймні до 2 т і іншу сільськогосподарську продукцію. Усі торгові підприємства належали євреям. Було відкрито два склади сільськогосподарського обладнання і лісовий склад І.П. Ковалевського та М.І. Двоскіна. У банках переважно був єврейський капітал. Агентство страхового товариства "Росія" належало Г.І. Рабиновичу. У міській думі працювали П.М. Лещинський, М.І. Маньковський. Серед євреїв було багато кваліфікованих медичних працівників: С.Д. Рєзніков, акушери Ш.З. Шуллер, Х.А. Ареникова, Б.В. Воринська, М.С. Смілянська, зубний лікар І.Б. Аптекар. Склади медикаментів й аптеки належали підприємцю Л.Б. Динеру.

Євреї залишили значний слід у культурі, зокрема у друкованому слові. Відомими були Л.Б. Аптекар, І.Н. Ярошевський, С.М. Бурман, В.Г. Бурштейн, В.Г. Гельберг. Представники єврейської національності брали участь у видавництві газети "Золотоніський голос". Редактором був З.Б. Гольберг.

Євреї займали ключові позиції не лише в економіці повіту, а і громадсько-політичному житті. Їхня особлива професійність і відповідальність сприяли отриманню виборних посад, високих кар'єрних здобутків. Розглянемо на прикладі окремих відомих особистостей їхню активну життєву позицію. П.М. Лепський – міщанин м. Сміли (сучасна Черкаська обл.), гласний Золотоніської повітової земської управи у 1903 р., гласний від євреїв Золотоніської міської думи в 1904, 1906, 1909–1914 рр., кандидат у гласні Золотоніської міської думи у 1915 р., член Золотоніського повітового квартирного присутствія у 1906–1915 рр., член правління Золотоніського товариства взаємного кредиту з 1909 р., член Золотоніського розкладочного присутствія в 1909 р., представник Петербурзького страхового товариства "Компанія Надія" в 1909 р., член Золотоніського благодійного товариства в 1913–1915 рр. У м. Сміла у 1878 р. функціонувала типографія М.С. Лепського, у 1898 р. – Е.Я. Лепської, у 1910–1912 р. – В.М. Лепського. І.М. Вурман – представник Петербурзьких страхових товариств "Компанія Надія" в 1909 р. та "Росія" в

1915 р. у м. Переяслав Полтавської губернії. П. Лепський та І. Вурман були співвласниками друкарні в м. Переяслав з 30.10.1884 р. Р.І. Рабинович – син золотоніського купця Іоселя Іцковича Рабиновича, гласного від євреїв у Золотоніській міській думі, члена Золотоніського повітового податного присутствія, члена Золотоніського повітового квартирного присутствія в 1900–1904 рр. та члена Золотоніського розкладочного присутствія в 1906–1915 рр. Я.С. Шефтель був співвласником типографії в м. Переслав Полтавської губернії із 6 грудня 1910 р. С.М. Бурштейн – син голови равінського суду м. Золотоноша. Нині ми маємо зображення старої Золотоші і портрети її діячів завдяки фотографіям Є.І. Брагінського, Г.Л. Купермана. Заїжджі двори утримували Фельдгенр, Штайнгерт, Аврутіс [10, с. 18].

У руках ініціативних євреїв запрацювали лісопилний, цегляний, свічковий, миловарний заводи. Євреї своєю кваліфікованою працею завойовували собі місце в суспільстві. Вони ставали відомими лікарями (С. Слуцький, М. Фельдгінлер, Т. Гальперіна, Х. Слоботский), ковалями. Серед них багато вчених, які досягли вершин наук.

У єврейському середовищі вирувало і політичне життя. Уже в 1904 р. місцеві соціал-демократи об'єдналися в Золотоніську повітову організацію РСДРП, яка очолила революційний рух у краї. Фундатором її був М. Равин-Черкаський. Її вплив був значний у Золотоноші, помітний у містечках. Селянство перебувало від впливом українських партій соціал-демократів, есерів і демократів-радикалів, євреї – під впливом Бунду [9, с. 44].

У період російської революції в 1905 р. в Золотоноші було організовано 10 бойових дружин. 18–20 жовтня 1905 р. трудящі Золотоноші, Коробівки, Вільхів, Комарівки і Домантово, об'єднавшись, вирушили на Золотоношу. Повсталі зайняли центр міста, розгромили поліцейське управління, визволили арештованих. 52 активні учасники повстання були притягнуті до відповідальності. Серед тих, хто отримав вирок тюремного утримання, зустрічаються прізвища Я.В. Дерсєвіль, Д.Я. Слуцький, Г.І. Бужанський, М.І. Кулаковський. 19–21 жовтня 1905 р. чорносотенці організували великий єврейський погром. Було розграбовано 38 єврейських магазинів із товарами, багато житлових будинків, 103 квартири. У 1907 р. охоронка організувала 20 обшуків. Було арештовано Л.В. Осинського – керівника Золотоніської РСДРП і заслано на три роки в Єнісейськ, Г.І. Бужанського було розстріляно, І.А. Близнака вислано за межі краю. Та вже в 1910 р. працювала новостворена група членів РСДРП у складі Г. Манциковського, Г. та Т. Гальперіних, А. Безуглова, В. Краснополського. Соціал-демократи підтримували зв'язок із засланцем Л.В. Осинським [9, с. 44].

У 1865 р. в Золотоноші було три синагоги. Головою равінського суду з 1901 р. був Матус Бурштейн. У 1908 р. створено жіноче благодійне товариство, у 1909 р. були талмуд-тора, товариство "Гмілус Хесед" й общинне жіноче єврейське училище. У 1915 р. в Золотоноші було створено комітет "Поалей Ціон", за сприяння якого були відкриті єврейська їдальня, вечірні курси для дорослих євреїв.

На межі XIX і XX ст. припадає розквіт таланту техніка Золотоніського земства, архітектора А.Ф. Балавенського. Місто прикрасили споруди жіночої гімназії, чоловічої гімназії, Будинку Золотоніського земства, Споруда винного складу (лікєро-горілчаного заводу), синагога, будинку аптеки.

На початку XX ст. єврейська присутність була помітною і в освіті. Напередодні жовтневого перевороту 1917 р. в Золотоноші розпочала роботу єврейська гім-

назія І. Молкрусіна. Бажаючих навчатися дітей було більше, ніж у школі навчальних місць. У навчальних закладах міста успішно працювали досвідчені педагоги. У жіночій гімназії працювали Л.О. Гольдштейн, Н.К. Голембіовська, у чоловічій гімназії інспектором був М.М. Міртовський, учителями – Я.Г. Алтергот, Є.Г. Бейтельспагер, у Золотоніській сільськогосподарській школі управляючим був С.Ф. Анцибор [10, с. 27].

Золотоніські євреї були засновниками більшості фінансових об'єднань й установ. Золотоніську взаємно допоміжну страхову касу заснував відставний титулярний радник, нотаріус м. Золотоноша А. Гірс. Правління очолювали П. Шліттер, Б. Аптекарь, Я. Дінц. Золотоніська торгово-промислова та сільськогосподарська каса взаємного кредиту створена в 1910 р. з метою надання фінансів членам об'єднання, які займалися торгово-промисловою діяльністю. Головою правління були П. Шліттер, А. Гальперін. Золотоніське товариство взаємного кредиту (1907) очолював В. Гольдштейн [10, с. 29].

Серед документів ДАЧО знаходимо дані за 1913 р. про осіб, які платили податок за здавання житла в оренду, з них 952 особи – єврейської національності [1].

У роки Першої світової війни підприємці і банкіри жили забезпечено. У центрі міста будували великі приватні будинки. Неїмущі верстви населення ледве зводили кінці з кінцями. У період Української революції євреї, значна кількість яких інтегрувалася в російську культуру та працювала в лавах російських соціалістичних партій, недоброзичливо спостерігала за повітовими органами Центральної Ради [9, 45].

У 1919 р. в Золотоноші відбувся погром, влаштований частинами Добровольчої армії А. Денікіна. 12 травня червоноармійці А. Богунського також учинили в Золотоноші погром. Кожен раз загарбники м. Золотоноша вирізнялися жорстокою організацією єврейських погромів. Нелюдські тортури, конфіскації золота, срібла, убивства і розстріли євреїв стали звичним явищем. Конфісковані речі більшовицькими військами надходили до державної скарбниці, або розграбовувалися. На єврейському кладовищі встановлено пам'ятний знак жертвам погромів. У 1921 р. в Золотоноші було створено відділення Євсекції [5].

Зі встановленням радянської влади євреї зазнали економічних, релігійних, соціальних переслідувань. Усі приватні підприємства і заклади було передано у власність держави.

У роки непу євреї відновили трудову діяльність в галузях торгівлі і промисловості. Навіть завод Лепсе, який належав Мейлісу і Двоскіну, і був націоналізований, утримувався колишніми господарями на правах оренди. З 1928 р. завод став державним. У самому м. Золотоноша з'явилися цілі райони, заселені євреями (нині вулиці Старобазарна, Водопійна, Струнківка). Тут було багато майстерень, кузень. На кошти євреїв побудовано цегляні будівлі з єврейськими вивісками: магазини, аптеки, постоялі двори. Розпочала роботу семирічна єврейська школа, у якій вивчали ідиш, діяло чотири синагоги, два молитовні будинки. Євреї свято дотримувалися Тори.

Радянська влада у 30-х рр. XX ст. застосовувала до євреїв такі форми переслідування: арешти, звільнення з роботи, закриття єврейських періодичних видань, знищення установ єврейської культури, чистка партійного апарату, видано 12 постанов і партійних актів, які вводили заборони на змішані шлюби, введення примусової стерилізації, заборони на професії та заняття певних посад, обмеження свободи пересувань, граф "нація" в єврейських паспортах, чищення від євреїв органів НКВС, закриття синагог, арешти рабинів, закриття релі-

гійних навчальних закладів (хедерів та єшив), заборона єврейських політичних партій та організацій. Усі зазначені заходи відчули на собі і золотоніські євреї.

На початок 1930-х рр. припадає досить інтенсивна індустріалізація міста, яка перетворила його в помітний промисловий центр. Найпотужнішим підприємством Золотоноші став ремонтно-механічний завод, на якому в середині 30-х рр. працювало понад 400 робітників, а щорічної продукції випускали на суму 1,6 млн крб. Новий цегельний завод виробляв 12 млн штук цегли щорічно. Реконструйована міська електростанція вдєсятеро збільшила виробництво електричної енергії.

У 1930–1932 рр. стали до ладу кілька нових підприємств: м'ясний, маслоробний, конопляний, крохмалепатококий заводи, швейна фабрика та чинбарня, а в 1937 р. – м'ясокомбінат. Кустарі об'єднувалися у промислово-кооперативні артілі, зокрема "Червоний харчовик", "Ощадність", "Коопшвей" (1930), "Перемога" (1931), "Кооперація" (1932), імені 16-річчя Жовтня (1933), "Новий побут", "Змички", "Червоний візник", "Керамік" (1934) та ін.

Докорінно змінилося і сільське господарство, яке залишилося пріоритетною формою зайнятості місцевого населення. Ще в 1922 р. золотоніські організували першу сільгоспартіль. У ній об'єдналося сім учительських родин, які почали господарювати на 135 десятинах землі. Згодом на околицях міста виникли чотири земгромади – Струнківська, Загреблянська, Затроїцька та Миколаївська. У 1927 р. Струнківську земгромаду було перетворено в ТСОЗ, а навесні 1928 р. на її базі утворився колгосп "Надія". Згодом виникли й інші колгоспи, зокрема "Вільний шлях" (Загреблянська земгромада, голова – О. Чайка), ім. Шевченка та ім. Петровського (Затроїцька, І. Бур'ян), ім. Будьонного (Загреблянська, О. Орел), ім. Калініна та ім. Баха (Х. Згар). Уже на початок 1930-х рр. насильницьку колективізацію було завершено. Певну роль у розвитку сільськогосподарського виробництва відіграла створена в 1930 р. Золотоніська МТС [9, с. 47].

Євреї Золотоноші надали світу плеяду видатних постатей: О.М. Бах (1857–1946) – учений у галузі біохімії, розробив теорію процесів дихання організму, за що відзначено Державною премією СРСР; Я.Л. Лейнберг, 1921 р. н. – фізик, його роботи в галузі фізики і техніки широко застосовують на практиці; В.І. Мірер, 1887 р. н. – доктор медичних наук; Я.Л. Костюковський – майстер у галузі сатири, автор кількох книг; І.Є. Болеславський (1919–1977) – гротескмейстер із шахів, у 1938 р. зайняв перше місце на чемпіонаті України, у повоєнні роки вийшов у першу п'ятірку міжнародних чемпіонатів; Ю.А. Євсейчик – переможець у першості Європи із силової боротьби, у 1991 р. став чемпіоном світу; О.А. Абрамович (1906–1987) – у складі двадцятип'яти тисячників був направлений на роботу у сільське господарство, з 1940 р. очолював МТС [5].

Таким чином, весь період життя і діяльності євреїв на Золотоніщині приніс їм важку долю – різноманітні обмеження, переслідування, жорстокі погроми, державний антисемітизм, постійний внутрішній страх єврейської ідентифікації, розчарування і надії. Усе ж цей народ зробив значний внесок у соціально-економічний та культурний розвиток краю.

Список використаних джерел:

1. Адреса жителей г. Золотоноши платящих квартирный налог на 1913 год [Электронный ресурс] // Историко-генеалогическая база данных Украины Бекет. – Режим доступа : <http://beket.com.ua/cherkasskaja/zolotonosha>.
2. Брагинский В. Спогади / В. Брагинський // Золотоніський краєзнавчий музей. – 23 с.

3. Гельмязов [Электронный ресурс] // Историко-генеалогическая база данных Украины Бекет. – Режим доступа : <http://beket.com.ua/cherkasskaja/gelmjazov>.
4. Географическая опись Киевского наместничества 1775–1786 гг. [Электронный ресурс] // Историко-генеалогическая база данных Украины Бекет. – Режим доступа : <http://beket.com.ua/cherkasskaja/zolotonosha>.
5. Золотоноша [Электронный ресурс] // Историко-генеалогическая база данных Украины Бекет. – Режим доступа : <http://beket.com.ua/cherkasskaja/zolotonosha>.
6. Золотоноша [Электронный ресурс] // Энциклопедический словарь Ф.А. Брокгауза и И.А. Ефрона. – Режим доступа : <http://www.vehi.net/brokgauz>.
7. Магочій П.-Р. Євреї та українці: тисячоліття співіснування / П.-Р. Магочій, Й. Петровський-Штерн. – Ужгород: Вид-во Валерія Падяка, 2016. – 316 с.
8. Наш рідний край : хрестомат. з історії Черкащини / упоряд. А. Кузьмінський, Г. Суховершко, В. Чудновський. – К.: Молодь, 1993. – 368 с.
9. Пономаренко М. Золотоніщина / М. Пономаренко. – Черкаси : Ред.-вид. відділ облпреси, 1991. – 180 с.
10. Силка О. Золотоніський книгодрук (кінець XIX – початок XX ст.). Історико-бібліографічне дослідження / за ред. та упоряд. О. Силки. – Черкаси, 2012. – 232 с.

References:

1. ANON (1913) Adresa zhitelej g. Zolotonohsi platyashhix kvartirnyj nalog. In: *Istoriko-genealogicheskaya baza dannyx Ukrainy Beket*. [Online] Available from: <http://beket.com.ua/cherkasskaja/zolotonosha>.
2. BRAHINSKYI, V. (N.d.) Spohady. In: Anon. *Zolotoniskyi kraieznavchyi muzel*. S.n.
3. ANON (N.d.) Gel'myazov. In: *Istoriko-genealogicheskaya baza dannyx Ukrainy Beket*. [Online] Available from: <http://beket.com.ua/cherkasskaja/gelmjazov>.
4. ANON (N.d.) Geographicheskaya opis' Kievskogo namestnichestva 1775-1786. In: *Istoriko-genealogicheskaya baza dannyx Ukrainy Beket*. [Online] Available from: <http://beket.com.ua/cherkasskaja/zolotonosha>.
5. ANON (N.d.) Zolotonosha // *Istoriko-genealogicheskaya baza dannyx Ukrainy Beket*. [Online] Available from: <http://beket.com.ua/cherkasskaja/zolotonosha>.
6. ANON (N.d.) Zolotonosha // *Encyklopedicheskij slovar' Brokgauza i Efrona*. In: *Istoriko-genealogicheskaya baza dannyx Ukrainy Beket*. [Online] Available from: <http://www.vehi.net/brokgauz>.
7. MAHOCHIJ, P.-R.; PETROVSKYJ-SHTERN, J. (2016) Yevrei ta ukrayintsi: tysiacholittya spivisnuvannya. Uzhhorod: Vyd-vo Valeriya Padiaka.
8. KUZMINSKYI, A.; SUKHOVERSHKO, H.; CHUDNOVSKYI, V. (eds.) (1993) Nash ridnyi kraj. Khrestomatia z istorii Cherkashchyny. Kyiv: Molod.
9. PONOMARENKO, M. (1991) Zolotonishchyna. Cherkasy: Redatsciino-vydavnychiy viddil oblprisy.
10. SYLKA, O. (2012) Zolotoniskyi knyhdruk (kinets XIX – pochatok XX st.). Istoryko-bibliografichne doslidzhennya. Cherkasy.

Надійшла до редколегії 21.11.17

Y. Rudenko, lecturer
Kyiv Cooperative Institute of Business and Law, Kyiv, Ukraine

CONTRIBUTION OF JEWISH POPULATION TO SOCIOECONOMIC AND CULTURAL DEVELOPMENT OF ZOLOTONOSHA REGION

Jewish population of Zolotonosha made a considerable contribution to socioeconomic and cultural development of the region. This statement is based on compelling evidence. All spheres of the city's industry began to evolve due to entrepreneurial and professional approach of Jewish owners to the organization of their enterprises. New businesses required manpower, which gave employment to the urban and rural population of the region. Trade, financial and credit activity facilitated the broad industrialization of the city of Zolotonosha. The article features the development of the economy, which had a beneficial effect on emerging of new buildings, educational, cultural and medical establishments, pharmacies. It sheds light on the key standing of Jewish people in civic and political life of the region. The article also illustrates the state of affairs in literature, architecture, art, publishing business, which empowered the process of modernization of the city. It also sheds light on spheres of action of Jewish population of Zolotonosha, among which are well-known scientists, athletes, filmmakers, performing artists.

Key words: Jewish population, Zolotonosha, economy, civic and political life, cultural development.

УДК 94:378.4(477.25) КНУ

<https://doi.org/10.17721/1728-2640.2017.135.4.14>

М. Рудь, канд. іст. наук, доц.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

КАФЕДРА ІСТОРІЇ СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ ТА СЕРЕДНІХ ВІКІВ КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА (ДО 70-РІЧЧЯ ЗАСНУВАННЯ)

На основі архівних матеріалів відображено основні віхи 70-річного розвитку кафедри історії стародавнього світу та середніх віків Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Висвітлено педагогічну і наукову діяльність колективу кафедри, внесок відомих українських істориків: М.В. Бречкевича, В.О. Маркіної, Л.С. Чіколіні, А.Ф. Кізченка, В.І. Наулка, О.П. Крижанівського, В.В. Ставнюка, В.А. Рубеля та інших у розвиток вітчизняного антикознавства і медієвістики, а також підготовку кадрів для освіти і науки, у тому числі вищої кваліфікації.

Ключові слова: кафедра історії стародавнього світу та середніх віків, історичний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, антикознавство, медієвістика, славістика, сходознавство, етнографія.

Вивчення антикознавства і медієвістики у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка має давні і багаті традиції. У XIX ст. Університет св. Володимира, як відомо, посідав провідні позиції у розробці зазначеної проблематики в Російській імперії. Основним центром вивчення історії стародавнього світу та середніх віків в університеті стала кафедра всесвітньої історії, з якою пов'язана наукова діяльність антикознавців М.П. Драгоманова, В.І. Модестова, Ф.Г. Міщенко, В.І. Цвєтаєва, П.І. Аландського, Ю.А. Кулаковського, а також відомих медієвістів В.О. Більбасова, І.В. Лучицького, Ф.Я. Фортинського, В.К. Піскорського, Д.М. Петрушевського, М.М. Бубнова та інших учених [20, 23].

Витоки нинішньої кафедри історії стародавнього світу та середніх віків Київського національного університету імені Тараса Шевченка сягають буремних 40-х рр.

XX ст., коли після вимушеної тривалої перерви, у зв'язку з воєнними діями, історичний факультет Київського держуніверситету ім. Т.Г. Шевченка поновив свою роботу з 1 січня 1944 р. у складі п'яти кафедр, серед них були і кафедри стародавньої історії та середніх віків [4]. Кафедра стародавньої історії організаційно тоді ще не була оформлена через відсутність штатних працівників у її складі. Лекції зі стародавньої історії читали викладачі за сумісництвом Б.Є. Радзіковський та В.Ю. Мірошніченко, основним місцем роботи яких відповідно були кафедра політекономії КДУ та Київський педінститут [8]. Дещо іншою була ситуація на кафедрі середніх віків, яка на той час складалася із двох штатних співробітників: зав. кафедри – знаного історика-славіста, професора М.В. Бречкевича, який у 1946 р. захистив докторську дисертацію "Оборона Малахова кургана в 1854–1855 рр." [15] і старшого викла-